

»Mladi za napredek Maribora 2020«

37. srečanje

**Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal –
Prosocialno vedenje proti razpršeni odgovornosti**

Psihologija in pedagogika

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: RONJA HARB

Mentor: BARBARA ŠKRBIČ

Šola: OŠ BORCEV ZA SEVERNO MEJO MARIBOR

Število točk: 156/ 170

Maribor, 2020

»Mladi za napredek Maribora 2020«

37. srečanje

**Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal –
Prosocialno vedenje proti razpršeni odgovornosti**

Psihologija in pedagogika

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Maribor, 2020

KAZALO VSEBINE

POVZETEK.....	3
1 UVOD	4
1.1 Predstavitev raziskovalnega problema	4
1.2 Predstavitev namena in ciljev	4
1.3 Predstavitev hipotez	5
1.4 Metodologija	5
1.5 Predvideno novo spoznanje.....	5
2 PROSOCIALNO VEDENJE	6
3 DEJAVNIKI PROSOCIALNEGA VEDENJA	7
4 NEKAJ BESED O ALTRUIZMU	10
4.1 Zaviralni dejavniki spontanega altruizma	10
4.1.1 Razpršena odgovornost.....	11
5 RAZPRŠENA IN DRUŽBENA ODGOVORNOST.....	12
6 PREDSTAVITEV EKSPERIMENTA	13
6.1 Udeleženci eksperimenta.....	13
6.2 Pripomočki	13
6.3 Priprava eksperimenta	13
6.4 Potek eksperimenta	13
6.5 Predstavitev rezultatov	14

7 ANKETNI VPRAŠALNIK.....	15
7.1 Predstavitev anketnega vprašalnika.....	15
7.2 Predstavitev vzorca	16
7.3 Predstavitev rezultatov	16
8 RAZPRAVA	21
9 SKLEP.....	22
10 UPORABLJENA LITERATURA	23

POVZETEK

Gneča na ulici. Nekdo srka kavo in je zatopljen v mobilni telefon. OTROK5 na 1919. Tik ob njem se nekdo zgrudi in nepremično obleži na tleh. Ošvrkne ga s pogledom in se zatopi v ekran. POŠLJI SMS. Ljudje hitijo vsaksebi, nekdo pa še vedno leži na pločniku. Počasi se začne okoli njega zbirati množica radovednežev. NAJ NEKDO POKLIČE REŠEVALCE, zadoni po ulici ... Toda kdo je ta NEKDO?!

V svoji raziskovalni nalogi se posvečam fenomenu razpršene odgovornosti, to je socialnopsihološki zakonitosti, pri kateri je v situaciji, ko nekdo potrebuje pomoč, verjetnost zanjo manjša, če je prisotnih več ljudi. Osredotočim se na situacije, v katerih posameznik potrebuje pomoč, in skozi študijo literature raziskujem, kateri so ključni dejavniki oziroma spremenljivke, ki vplivajo na prosocialne oblike vedenja. Osrednji del mojega raziskovanja predstavlja serija socialnih eksperimentov, v katerih z metodo ekstraspekcije v situacijah, ko nekdo potrebuje pomoč, ugotavljam razlike v vedenju posameznikov in skupine ter preverjam učinek opazovalca. Z metodo introspekcije iščem razlago posameznikov za lastno vedenje. Raziskovalno nalogo strnem s spoznanji iz ankete, opravljene med učenci tretjega vzgojno-izobraževalnega obdobja naše šole.

Situacije, v katerih nekdo potrebuje pomoč, se po okoliščinah zelo razlikujejo, zato je skoraj nemogoče napovedati, kako se bo vsaka izmed njih iztekla. V svoji raziskovalni nalogi iščem najugodnejše dejavnike, ki pripomorejo k temu, da si ljudje med seboj pomagamo in predstavim prisotnost skupine kot rizični dejavnik pomoči.

1 UVOD

1.1 Predstavitev raziskovalnega problema

Prosocialno vedenje je obsežna kategorija aktivnosti, ki jih družba pozitivno ovrednoti, in sicer zajema vedenja nudenja pomoči posameznikom v stiski, zagotavljanje koristi za druge ter zadovoljevanje potreb drugih. Prosocialno vedenje predstavlja izjemno zanimiv nabor vedenj, ki ga je pogosto težko pojasniti, saj zajema tudi vedenja, ki jih posameznik počne v prid drugim in celo sebi v škodo. Včasih ljudje tvegajo svoja življenja, da pomagajo popolnim tujcem. In obratno. Včasih nekdo v množici ljudi potrebuje pomoč, pa na njo čaka zaman. Vse to so zanimivi in vedno aktualni socialnopsihološki fenomeni, ki se tičejo vsakega izmed nas. V svoji raziskovalni nalogi se osredotočim predvsem na nudenje pomoči, v okviru tega pa raziskujem zakonitost razpršene odgovornosti.

1.2 Predstavitev namena in ciljev

Namen raziskovalne naloge je dvoplasten. Teoretično želim raziskati prosocialno vedenje in vanj umestiti psihološko zakonitost, da je v večji skupini ljudi manjša verjetnost za pomoč posamezniku. Učinek razpršene odgovornosti želim teoretično pojasniti in praktično preveriti na hodnikih naše osnovne šole.

V raziskovalni nalogi zasledujem sledeče cilje:

- teoretično definirati prosocialno vedenje in pojasniti razmerja med njegovimi vrstami;
- analizirati dejavnike prosocialnega vedenja, to je definirati okoliščine, ki vplivajo na to, da se posamezniki prej in pogosteje odločijo za pomoč sočloveku;
- raziskati proces odločanja za pomoč sočloveku in ovire pri nudenju pomoči;
- umestiti altruizem v prosocialno vedenje in pojasniti dve vrsti altruizma;
- predstaviti zaviralne dejavnike spontanega altruizma, znotraj njih pa podrobneje definirati razpršeno odgovornost kot enega izmed teh dejavnikov;
- razmišljati o učinku razpršene odgovornosti v kontekstu družbene odgovornosti;
- preveriti učinek razpršene odgovornosti na hodnikih naše šole in ugotovitve povezati s prepričanji učencev predmetne stopnje o tem, koliko so sami pripravljeni pomagati.

1.3 Predstavitev hipotez

Prosocialno vedenje in razpršena odgovornost sta preobsežni temi, da bi ju v raziskovalni nalogi lahko zajela v celoti, zato se osredotočam le na posamezne vidike obeh kategorij.

V raziskovalni nalogi preverjam sledeče hipoteze:

- v eksperimentih bodo deklice prejele več pomoči kot fantje;
- ne glede na število prisotnih bodo največ pomoči deležne mlajše deklice;
- učenci bodo ne glede na spol prejeli več pomoči, kadar bo prisoten le en opazovalec,
- deklice bodo v primerjavi s fanti pogosteje pripravljene pomagati;
- med samoocenami učencev in ugotovitvami eksperimentov bodo zelo velike razlike.

1.4 Metodologija

V teoretičnem delu raziskovalne naloge prikažem spoznanja številnih avtorjev in po preučevanju pisnih virov definiram prosocialno vedenje in dejavnike za njegovo izbiro. Med različnimi vrstami prosocialnega vedenja izpostavim altruizem, na to pa navežem zaviralne dejavnike altruizma, pri čemer še posebej pojasnim razpršeno odgovornost. V nadaljevanju v empiričnem delu zastavljene hipoteze preverjam z metodo eksperimenta in ekstraspekcije (zunanjega opazovanja), kar glede na možnosti dane situacije znotraj eksperimenta nadgradim še z metodo introspekcije posameznih udeležencev. S primerjalno metodo soočim eksperimentalne rezultate med seboj in jih primerjam z rezultati anketnega vprašalnika, na katerega so odgovarjali učenci predmetne stopnje naše šole.

1.5 Predvideno novo spoznanje

Predvideno novo spoznanje raziskovalne naloge se nanaša na primerjavo mnenja učencev o lastni pripravljenosti pomagati drugim z dejanskimi izkušnjami s šolskih hodnikov. Čeprav se zavedam omejitev svojih eksperimentov, želim nakazati morebitno napačno dojetje samih sebe med učenci. Menim namreč, da se ljudje ocenjujemo z bolj socialno zaželenimi lastnostmi (pripravljenost pomagati, vljudnost ...), kot jih dejansko živimo.

2 PROSOCIALNO VEDENJE

Prosocialno vedenje vsebuje različne aktivnosti, ki so v družbi oziroma skupini pozitivno vrednotene. Naravnano je na nudenje pomoči ljudem v težavah, iskanje koristi za druge, zagotavljanje dobrin drugim in zadovoljevanje njihovih potreb.

Babškova (2009) razlikuje več vrst prosocialnega vedenja, in sicer:

1. EMPATIJA

»Empatija je racionalno in čustveno dogajanje, ki temelji na sposobnosti postavljanja v položaj drugega in vživljanja v drugega. To pomeni, da razumemo drugega in sočustvujemo z njim.« (Ule, 2009, str. 250) Sposobnost empatije omogoča prosocialno vedenje.

2. ALTRUIZEM

Altruizem pomeni »nudenje pomoči drugi osebi brez nagrade oziroma poplačila ali celo v lastno škodo.« (Hill, 2002, str. 116) Altruistično vedenje izvira iz empatije in je neposredni znak človeške socialnosti, zato ga včasih celo enačimo s človeškostjo.

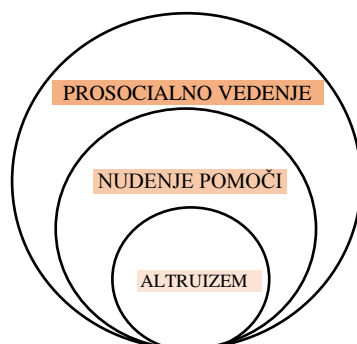
3. SOLIDARNOST

»Solidarnost pomeni čut za skupnost in pripravljenost delitve naših dobrin s tistimi, ki jih nimajo.« (Babšek, 2009, str. 155) Gre za prostovoljno družbeno podporo med ljudmi.

4. SODELOVANJE

»Sodelovanje je vedenje, pri katerem v skupini delamo skupaj z drugimi z namenom, da dosežemo skupni cilj.« (Prav tam.) Pogoji za uspešno sodelovanje so dobra medsebojna komunikacija, prilagajanje, čut za skupnost, občutek pripadnosti skupini, predanost cilju idr.

Komparetova s sodelavci (2001) razmerje med prosocialnim vedenjem, nudenjem pomoči in altruizmom prikaže s sledečo hierarhično shemo.

Slika 1: Razmerje med prosocialnim vedenjem, nudenjem pomoči in altruizmom (Kompare in sodelavci, 2001, str. 373)

3 DEJAVNIKI PROSOCIALNEGA VEDENJA

Na odločitve posameznikov za prosocialno vedenje vplivajo številni dejavniki, ki so lahko v določeni situaciji očitni, mnogokrat pa se prepletajo med seboj do te mere, da jih je praktično nemogoče obravnavati ločeno. Nudenje pomoči sočloveku v stiski je le sklepni del zapletenega procesa odločanja, ki poteka v več fazah, znotraj katerih se pojavljajo številne ovire.

Tako sta *»verjetnost in hitrost pomoči tem večji, čim manjše je število potencialnih pomagalcev /.../; presenetljivo je, da si lahko od množice obetamo manj pomoči kakor pa od maloštevilnih prič ali posameznikov.«* (Musek, 1994, str. 45) Prosocialno vedenje je pogostejše pri posameznikih, ki imajo več izkušenj z nudenjem pomoči in ki se jim zdi situacija primerna za posredovanje. Obstaja namreč verjetnost, da stiska nekoga ostane spregledana ali pa jo priče minimalizirajo. Ljudje se prav tako pogosteje prosocialno vedejo v situacijah, v katerih so vajeni pomagati (npr. pomoč lastnim otrokom ali ljudem, ki so jim v preteklosti že pomagali). *»Pripravljenost pomagati se dejansko zelo poveča v primerih, ko gre za nesreče in katastrofe večjega obsega.«* (Prav tam.) Na to se neposredno navezuje vprašanje po obstoju solidarne in altruistične narave človeka. *»Po nekaterih teorijah naj bi bil altruizem dedno pogojen in pogostejši med sorodniki kot med tujci.«* (Musek in Pečjak, 1996, str. 263) Po drugi strani pa nedvomno drži, da ima pri razvoju prosocialnega vedenja pomembno vlogo modelno učenje, torej učenje s posnemanjem. *»Raziskave so pokazale, da lahko z modelnim učenjem spodbujamo različne načine prosocialnega obnašanja – delitev dobrin, nudenje pomoči in podpore, nego in pomoč v nesreči in stiski, pomoč pri napadu, medsebojno sodelovanje in druge.«* (Musek, 1994, str. 47)

Zelo pomemben dejavnik prosocialnega vedenja je tudi empatija, torej zmožnost vživljanja v položaj in perspektivo (zorni kot) sočloveka, za katero so nekateri strokovnjaki mnenja, da je *»najbolj čista oblika altruizma in da povzroči pristno skrb za drugega, ki mu zaradi tega želimo pomagati.«* (Musek, 1994, str. 48) *»Če smo sposobni in pripravljeni vživeti se v položaj drugega, potem nesreča drugega deluje motivacijsko in vpliva na solidarnost, potrebo po pomoči.«* (Ule, 2009, str. 250)

Veliko lažje in prej pomagamo nekemu, s komer se lahko identificiramo (npr. nam je podoben po starosti, družbenem statusu ali videzu). *»Čim bolj sta si tisti, ki je v težavah, in opazovalec podobna, tem lažje se opazovalec vživi v vlogo žrtve in tem večja verjetnost je, da bo pomagal.«* (Nastran Ule, 1997, str. 240)

Pri otrocih se začne prosocialno vedenje pojavljati šele, ko so že zmožni vživljanja v položaj in perspektivo drugega. *»Moralna odgovornost za ljudi v nesreči je rezultat vsakdanje socializacijske izkušnje in prakse, skozi katero razvijejo ljudje pozitivna stališča do pomoči drugim.«* (Ule, 2009, str. 249)

Hitreje so pripravljene pomagati osebe, ki se pri opazovanju stiske sočloveka osredotočajo na njegovo počutje in čustvovanje, ne le na situacijo kot tako. Prav tako *»ljudje na splošno raje pomagamo otrokom kot odraslim.«* (Musek, 1994, str. 47) Nekateri strokovnjaki so mnenja, da ljudje, ki občutijo stisko drugega kot svojo lastno, pomagajo zato, da bi odpravili lastno neugodje in stisko, ki jo doživljajo ob pogledu na sočloveka v težavah. *»Videti druge ljudi v nesreči je za večino ljudi boleče, dajanje pomoči pa to bolečino zmanjša. Prosocialno obnašanje torej zmanjša bolečino obeh, tistega, ki trpi, in drugega, ki sočustvuje z njim.«* (Nastran Ule, 1997, str. 240)

Nenavadna in zanimiva je ugotovitev, da se pripravljenost pomagati pogosto poveča, ko smo naredili kak moralni prekršek. *»Zdi se, kot da bi nas zavestno ali nezavedno občutje krivde in odgovornosti sililo, da svoj prestopok izravnamo /.../.«* (Musek, 1994, str. 48) *»Ljudje, ki imajo občutek krivde, se poskušajo tega rešiti tudi s tem, da izvajajo dobra dela.«* (Ule, 2009, str. 250)

Prosocialno vedenje je odvisno tudi od sredstev, ki jih ima opazovalec na razpolago (npr. čas, denar, fizična moč, znanje ...), in njegovega trenutnega razpoloženja. Ljudje, ki so samozavestni, gotovi vase, *»se hitro uglasijo s stisko drugih in jim priskočijo na pomoč, /.../ bolj kot drugi so nagnjeni k aktivni skrbi v svojih odnosih, pa naj gre za matere, ki pomagajo svojim otrokom, ljubezenske partnerje, ki nudijo čustveno oporo partnerju v stiski, skrb za starejše sorodnike ali pomoč neznanцу v težavah.«* (Goleman, 2010, str. 204)

Pomembno motivacijsko sredstvo za prosocialno vedenje je tudi vzajemnost v dajanju. Temelji na prepričanju, da vsak kdaj potrebuje pomoč in da nikoli ne vemo, kdaj bomo sami odvisni od pomoči drugih. *»Vzajemnost ne pomeni, da pričakujemo povračilo pomoči. To pomeni samo, da se zavedamo važnosti medsebojnega sodelovanja in solidarnosti.«* (Ule, 2009, str. 250) Ta motiv je še posebej pomemben ob naravnih katastrofah in drugih izrednih dogodkih.

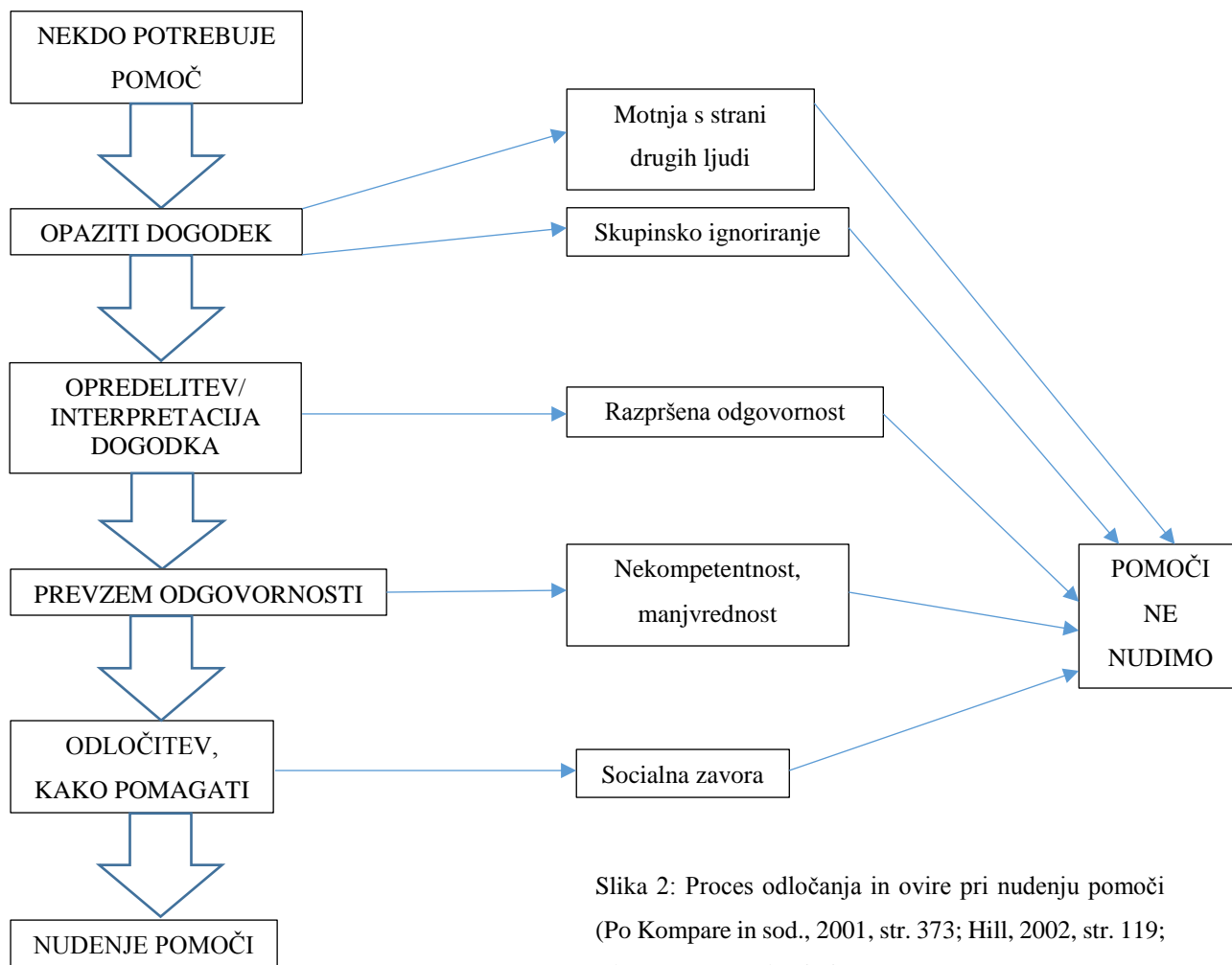
Pomoč sočloveku v stiski pa je odvisna tudi od dejavnikov okolja oziroma lokacije. Tako *»ljudje manj verjetno nudijo pomoč v gosto naseljenih mestnih predelih kot v bolj podeželskih predelih, morda zaradi dražljajske preobremenitve, večjega tveganja zaradi višje stopnje kriminala ali zaradi bolj neosebnega okolja gosto naseljenih predelov.«* (Hill, 2002, str. 118)

Večja verjetnost za pomoč obstaja, če je med žrtvijo in pričó neke vrste povezava oziroma osebno poznanstvo. »Če žrtev z očividcem vzpostavi očesni kontakt ali ga izrecno prosi za pomoč, je verjetnost dejanske pomoči večja.« (Cherry, 2019 b, spletni vir)

Med nekoliko bolj sebične motive za prosocialno vedenje uvrščamo pričakovanje priznanja in povišanje lastne vrednosti, pričakovanje hvaležnosti ali povrnitev pomoči.

Motivi za izbiro prosocialnega vedenja so torej zelo različni in kompleksni. Odvisni so od »nezavednih (bojazni, naravnosti) in zavestnih odločitev, pri čemer naj bi bila pomoč odvisna od tega, ali je pričakovani dobiček večji od pričakovane izgube.« (Kompare in sod., 2001, str. 373) Z drugimi besedami, izbira prosocialnega vedenja je odvisna od »osebe same, socialne situacije, skupnostnih norm in stopnje moralne odgovornosti. Na altruistično vedenje vpliva splošna, družbena, kulturna klima ter civilizacijske norme, ki človeka nagovarjajo kot odgovornega za skupnostno življenje, za dobrobit človeštva.« (Ule, 2009, str. 251)

Komparetova s sodelavci (2001), Hill (2002) ter Cherryjeva (2018) proces odločanja in ovire pri nujenju pomoči prikažejo zelo podobno, kar lahko strnemo v sledečo shemo.

Slika 2: Proces odločanja in ovire pri nujenju pomoči (Po Kompare in sod., 2001, str. 373; Hill, 2002, str. 119; Cherry, 2018, spletni vir)

4 NEKAJ BESED O ALTRUIZMU

Kadar pomoč ne prinaša nobene koristi tistemu, ki pomoč nudi, hkrati pa njegovo vedenje koristi drugim, govorimo o altruizmu. Nastran Uletova (1997) glede na vzroke za altruistično vedenje loči dve vrsti altruizma, in sicer preišljeni in spontani altruizem. *»V prvem primeru gre za zavestno, preišljeno altruistično obnašanje, v drugem pa za spontano, instinktivno altruistično obnašanje.«* (Nastran Ule, 1997, str. 241)

Medtem ko osnovni vzorci preišljenega altruizma sledijo načeloma socialne odgovornosti in recipročnosti, spontani altruizem *»vsebuje manj egoističnih motivov kot preišljeni altruizem, saj ne temelji na premisleku o koristih in stroških in drugih racionalnih izračunih.«* (Nastran Ule, 1997, str. 250) Razmislek o egoističnih motivih obeh vrst altruizma sicer presega okvirje te raziskovalne naloge, dejstvo pa je, da *»že dolgo časa poteka filozofska in psihološka polemika o tem, ali je čisti altruizem mogoč.«* (Hill, 2002, str. 116)

4.1 Zaviralni dejavniki spontanega altruizma

Spontani altruizem ni odvisen le od nastale situacije, v kateri nekdo potrebuje pomoč, temveč tudi od prisotnosti specifičnih zaviralnih dejavnikov altruizma, med katerimi Nastran Uletova (1997) izpostavi predvsem sledeče:

- strah pred ocenjevanjem – ta se povečuje sorazmerno s številom opazovalcev, še posebej, če le-ti dvomijo v uspeh pomoči;
- večznačnost oziroma nejasnost okoliščin – ta v opazovalcih izzove občutek negotovosti in s tem, ko se vsak izmed njih pri nudenju pomoči obotavlja, postane ostalim vzor v ignoriranju nastale situacije;
- difuzija odgovornosti – ta se pojavi ob hkratni prisotnosti večjega števila očividcev dogodka, saj se odgovornost za akcijo pomoči razprši med več posameznikov; rezultat je ta, da se verjetnost nudenja pomoči zmanjša.

»V večini okoliščin so prisotni vsi trije zavorni dejavniki spontanega altruizma /.../ in se medsebojno krepijo.« (Nastran Ule, 1997, str. 249) Da se posameznik odloči za dejanje pomoči, mora preseči zaviralne dejavnike altruizma. Očitno je težko govoriti o altruistični človeški naravi, saj človek razen v izjemnih situacijah tehta svojo odločitev o nudenju pomoči.

4.1.1 Razpršena odgovornost

»Psihologija se dolgo ni ukvarjala s prosocialnim vedenjem. /.../ Predpostavljalo se je, da prosocialno vedenje ni problem, da smo ljudje v bistvu solidarni, sočutni.« (Ule, 2009, str. 240)

Povod za resnejše raziskave o altruizmu so bili vsakdanji dogodki, ki so opozarjali na nevarno ravnodušnost ljudi za nesreče drugih. Do šestdesetih let prejšnjega stoletja se je psihologija posvečala asocialnemu vedenju, predvsem agresivnosti, nakar je postalo jasno, da je pogosto problematično prav prosocialno vedenje.

Potem ko se zgodi neki dogodek in ga prisotni opazijo ter ustrezno presodijo, da nekdo potrebuje pomoč, se v pričah pojavi vprašanje, ali so dejansko odgovorne za reševanje. *»Včasih se to vprašanje sploh ne postavi, če je težje oceniti, ali je pomoč potrebna in če je odgovornost razpršena. /.../ Raziskovalci so ugotovili, da večje ko je število navzočih, manjša je pripravljenost posameznika, da bi pomagal, in daljši je čas, ko kdo res nudi pomoč – to so poimenovali učinek opazovalca.« (Kompore in sod., 2001, str. 375) Z drugimi besedami, »pogosto se zgodi, da ob prisotnosti skupine niti ne pridemo do vprašanja o osebni odgovornosti, ampak odgovornost takoj preložimo na druge.« (Babšek, 2009, str. 154)*

Številne socialnopsihološke raziskave so pokazale, da je pripravljenost pomagati sočloveku večja, če je priča dogodka ena sama, kot če jih je več. En sam opazovalec čuti, da je breme celotne odgovornosti na njem in se prej odloči pomagati. Če je prič več, se namreč večina prisotnih spremeni v »pasivne« opazovalce, ki pri pobudi za pomoč računajo drug na drugega. Temu učinku pravimo razpršitev ali difuzija odgovornosti. *»Difuzija odgovornosti vodi k manjši pripravljenosti za pomoč. Še posebno negativno na to pripravljenost deluje občutek posameznika, da so drugi morda bolj usposobljeni za to, da nudijo pomoč.« (Nastran Ule, 1997, str. 248) Raziskave kažejo, »da s prisotnostjo več ljudi upada individualna pripravljenost za pomoč. Mine tudi več časa, preden ljudje nudijo pomoč.« (Ule, 2009, str. 260)*

Tako na primer socialnopsihološka literatura, uporabljena v tej raziskovalni nalogi, kot tipični primer učinka razpršene odgovornosti brez izjeme navaja primer umora Kitty Genovese iz leta 1964, ki ji kljub klicem na pomoč nobena izmed skoraj štiridesetih prič na ulici New Yorka ni priskočila na pomoč, čeprav jo je storilec brutalno mučil več kot pol ure.

Upravičeno torej ostaja vprašanje, od kod tako velik razpon v vedenju ljudi – ali so altruisti le redki posamezniki in je večina ljudi nagnjena k egoizmu. Nemara pa med altruizmom in egoizmom sploh ni tako velike razlike in vedenje ljudi usmerjajo številni naključni dejavniki.

5 RAZPRŠENA IN DRUŽBENA ODGOVORNOST

Očitno je, da je razpršitev odgovornosti med priče določenega dogodka, v katerem je nekdo odvisen od pomoči drugih, socialnopsihološko dejstvo, kar so potrdile številne raziskave in eksperimenti. Tudi v vsakdanjem življenju smo nemalokrat priča situacijam, ko v množici ljudi posameznik zaman pričakuje pomoč. Naj bo to le vrsta avtomobilov, v katero te nihče ne spusti, sedež na avtobusu, ki ga nihče ne odstopi starejšemu potniku, tavajoč turist z zemljevidom, ki ga mimoidoči ignorirajo, ali pa žrtev nesreče ali srčnega zastoja – vsak ima izkušnjo, da se mu je supina ljudi izneverila. V naši šolski jedilnici občasno komu zdrzne pladenj, hrana se razlije po tleh, krožniki pa se razbijejo. Že več let opazujem, da se takrat po jedilnici razširi huronski smeh, navijaško ploskanje in posmehljivi kriki, nihče pa ne pristopi k sošolcu, da bi mu pomagal pobrati črepinje in pobrisati tla. Takšna situacija je lahko za nesrečnega nerodneža zelo mučna. Sprašujem se, zakaj praviloma nihče ne pristopi. In še huje – zakaj ne pristopim jaz?!

S svojo raziskovalno nalogo želim osveščati bralce o psihološki zakonitosti, ki jo z zavedanjem, voljo in lastno aktivnostjo lahko presežemo. Vsak izmed nas je lahko naslednji, ki bo potreboval pomoč, zato je pomembno, da smo v situacijah, ko je nekdo v stiski, pozorni ter da sprejmemo etične in nesebične odločitve. Z drugimi besedami, če smo poučeni o zakonitosti v človeškem vedenju, da se v množici odgovornost za pomoč porazdeli na vse prisotne, potem se lahko ob stiski posameznika zavestno odločimo prosocialno in ne čakamo, da bo ukrepal nekdo drugi, temveč sami prevzamemo pobudo. To nikakor ni lahko, je pa humano.

Odgovorna družba je lahko le družba odgovornih posameznikov. Vsak lahko prispeva k boljši družbi. Šteje že najmanjši prispevek, kaj šele pomoč sočloveku. V svoji raziskovalni nalogi želim z bralci podeliti ugotovitev, da v trenutku, ko nekdo potrebuje pomoč, priče na tehtnico postavijo številne dejavnike. Odločitev za pomoč je odvisna od številnih kombinacij dejavnikov, od katerih nekatere lažje, nekatere pa težje zavestno presežemo. Eden izmed slednjih je razpršena odgovornost, dejstvo, da bodo številne priče dogodka odgovornost za pomoč prelagale na ostale, na koncu pa ne bo pomagal nihče. Cherryjeva (2019 a) razlaga, da se temu lahko zavestno zoperstavimo in postanemo zgled odgovornega posameznika. Tako lahko postane odločitev za pomoč z izkušnjami veliko lažja.

Tema moje raziskovalne naloge je vedno aktualna. Vedno nekje nekdo prav zdaj potrebuje pomoč. Upamo lahko, da je ob njem manj ljudi. Ali pa je v množici nekdo, ki je osveščen o razpršeni odgovornosti in bo prav zaradi tega deloval – družbeno odgovorno.

6 PREDSTAVITEV EKSPERIMENTA

Teoretična spoznanja iz svoje raziskovalne naloge sem preverjala tudi s serijo manjših socialnopsiholoških eksperimentov, ki so potekali v prvem ocenjevalnem obdobju tega šolskega leta na hodnikih naše šole.

6.1 Udeleženci eksperimenta

Udeleženci eksperimenta so bili naključni učenci predmetne stopnje naše šole. Čim bolj enakomerno sem izbirala dečke in deklice ter jih naknadno seznanila z eksperimentom.

6.2 Pripomočki

V eksperimentu sem uporabila kup knjig in peresnico z različnimi pisali.

6.3 Priprava eksperimenta

Pred izvedbo posameznega eksperimenta sem skrbno izbrala situacijo na šolskem hodniku. Odvisno od tega, v katerih okoliščinah sem preverjala pripravljenost učencev pomagati, sem izbirala prisotnost posameznih učencev ali skupine. Vsem, ki so mi pri izvedbi eksperimentov pomagali, sem predhodno dala jasna navodila, z majhnimi otroki smo postopek pred izvedbo preizkusili.

6.4 Potek eksperimenta

Serije eksperimentov so vključevale po enega učenca, ki potrebuje pomoč (ker se mu je raztresla peresnica ali mu je iz rok padel kup knjig), in sicer veliko in majhno deklico ter velikega in majhnega fanta. Navidezna nesreča se jim je po nekajkrat pripetila ob navzočnosti posameznih učencev in ob navzočnosti skupine. Po eksperimentu sem učence vprašala o motivih za pomoč oziroma razlogih, da niso pomagali.

6.5 Predstavitev rezultatov

Tabela 1: Predstavitev rezultatov situacije, ko majhna deklica potrebuje pomoč

Datum:	Št. prisotnih	Ignoriranje	Opazovanje	Pomoč
13. 11. 2019	1	X		
13. 11. 2019	1	X		
14. 11. 2019	1	X		
18. 11. 2019	3	X		
19. 11. 2019	4		X	
19. 11. 2019	3		X	

Tabela 2: Predstavitev rezultatov situacije, ko velika deklica potrebuje pomoč

Datum:	Št. prisotnih	Ignoriranje	Opazovanje	Pomoč
28. 1. 2020	1			X (deklica)
29. 1. 2020	1		X	
30. 1. 2020	1			X (deček)
16. 12. 2019	5		X	
16. 12. 2019	4	X		
18. 12. 2019	4	X		

Tabela 3: Predstavitev rezultatov situacije, ko majhen deček potrebuje pomoč

Datum:	Št. prisotnih	Ignoriranje	Opazovanje	Pomoč
6. 1. 2020	1	X		
7. 1. 2020	1	X		
8. 1. 2020	1			X (deklica)
6. 1. 2020	3	X		
7. 1. 2020	3		X	
7. 1. 2020	3	X		

Tabela 4: Predstavitev rezultatov situacije, ko velik deček potrebuje pomoč

Datum:	Št. prisotnih	Ignoriranje	Opazovanje	Pomoč
4. 12. 2019	1	X		
4. 12. 2019	1		X	
5. 12. 2019	1		X	
6. 12. 2019	4	X		
6. 12. 2019	5	X		
6. 12. 2019	4	X		

Iz tabel 1-4 je razvidno, da so v 24 situacijah pomoč posamezniku ponudili le 3 učenci (2 deklici in 1 deček). Po vsakem eksperimentu smo učence prosili za pojasnilo, zakaj so ali niso priskočili na pomoč. Tisti, ki niso pomagali, so iskali izgovore (nisem videl; saj običajno pomagam ipd.), ostali trije pa so povedali, da je pomoč sočloveku njihov običajni način reagiranja.

7 ANKETNI VPRAŠALNIK

7.1 Predstavitev anketnega vprašalnika

Sem sedmošolka in za natečaj Mladi za napredek Maribora pripravljam raziskovalno nalogo s področja psihologije. Prosim vas, da izpolnite kratek anonimni anketni vprašalnik. Rezultate bom uporabila izključno za pripravo raziskovalne naloge, z njimi pa se lahko seznanite na šolski predstavitvi. Zahvaljujem se vam za iskrene odgovore in sodelovanje!

1. SPOL (Obkroži.) M Ž

2. RAZRED (Obkroži.) 6. 7. 8. 9.

3. Predstavlja si, da se nekemu pred teboj razsiplje vrečka z nakupom. Kaj storiš? (Obkroži 1 odgovor!)

- a) Takoj priskočim na pomoč pri pobiranju.
- b) Ignoriram situacijo in ne priskočim na pomoč.
- c) Ne pomagam, saj bo pomagal kdo drug.
- d) Pomagam le v primeru, ko na pomoč ne priskoči nihče drug.
- e) Pomagam, če osebo poznam.
- f) Odvisno od mojega razpoloženja, počutja, časa in drugih osebnih okoliščin.
- g) Pomagam le majhnim otrokom.
- h) Pomagam le dekletom in ženskam.

4. Ali je po tvojem mnenju potrebno, da si ljudje med seboj pomagamo? (Obkroži in pojasni odgovor.)

DA NE

Zakaj? _____

7.2 Predstavitev vzorca

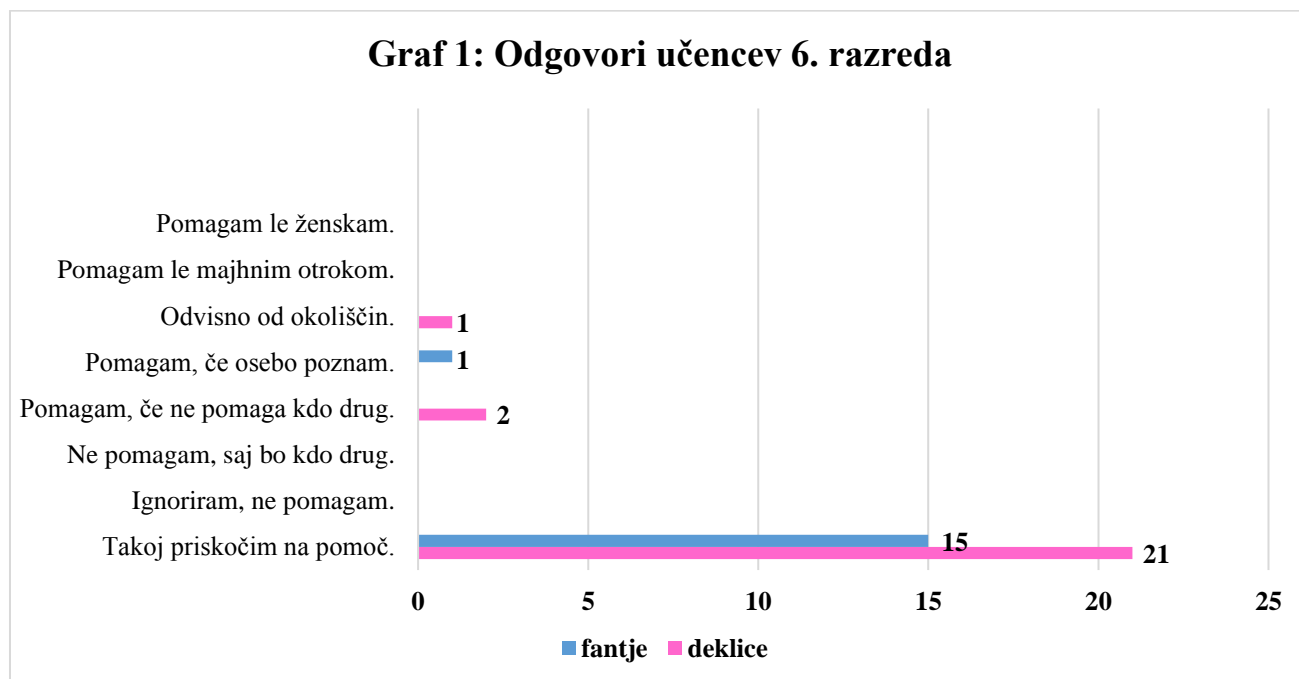
Anketni vprašalnik so izpolnjevali učenci predmetne stopnje naše šole, in sicer na razredni uri v ponedeljek, 6. 1. 2020. Podrobnejša sestava vzorca je prikazana v spodnji tabeli.

Tabela 5: Predstavitev vzorca anketirancev

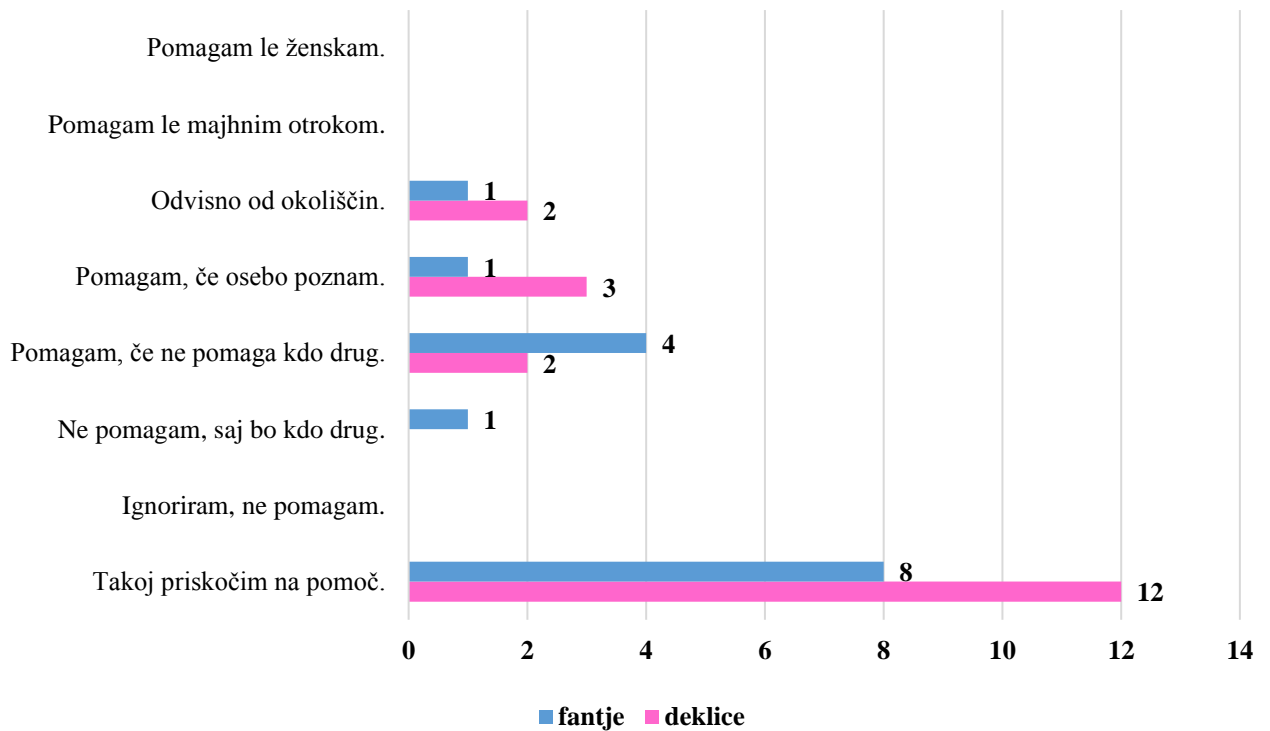
Razred	Število fantov	Število deklet	Skupaj
6.	16	24	40
7.	15	19	34
8.	14	13	27
9.	15	17	32
			133

7.3 Predstavitev rezultatov

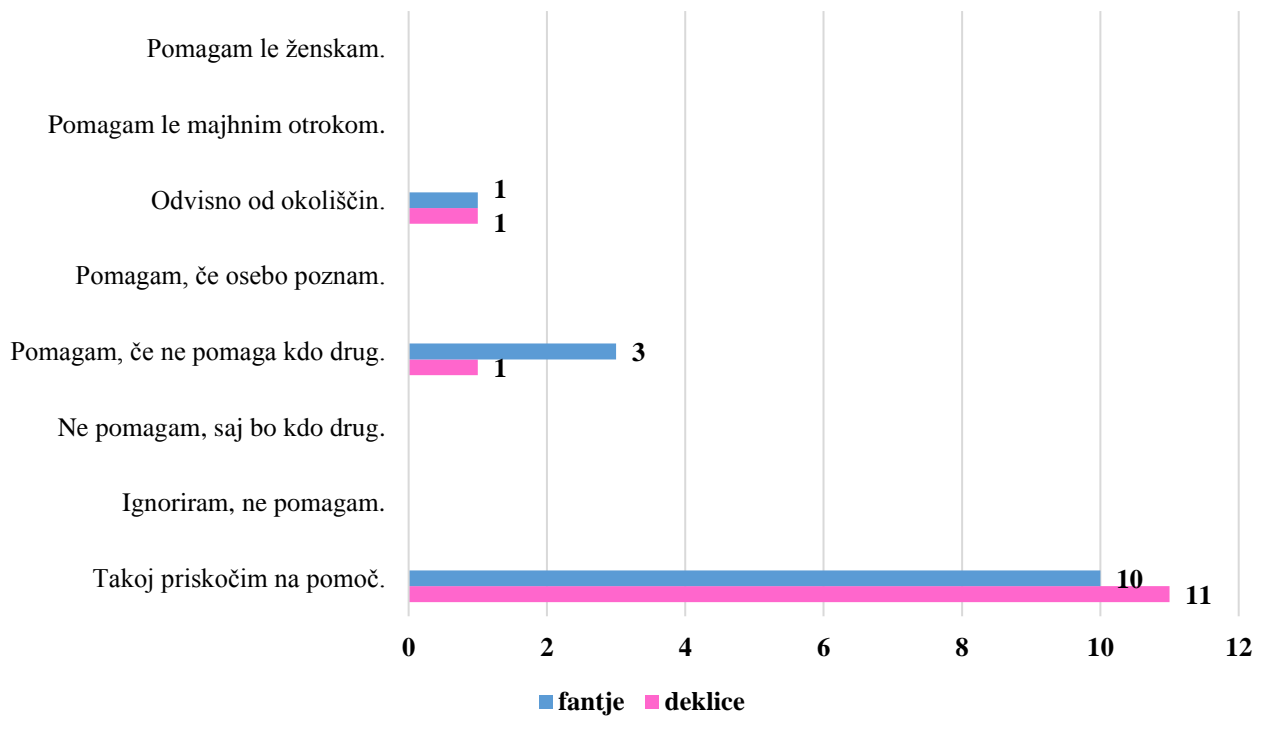
V anketnem vprašalniku sem učencem dala navodilo, naj si predstavljajo, da se nekomu pred njimi razsiplje vrečka z nakupom, in jih spraševala, kako bi najverjetneje reagirali. Grafi v nadaljevanju prikazujejo odgovore učencev po razredih.

Graf 2: Odgovori učencev 7. razreda

Graf 3: Odgovori učencev 8. razreda

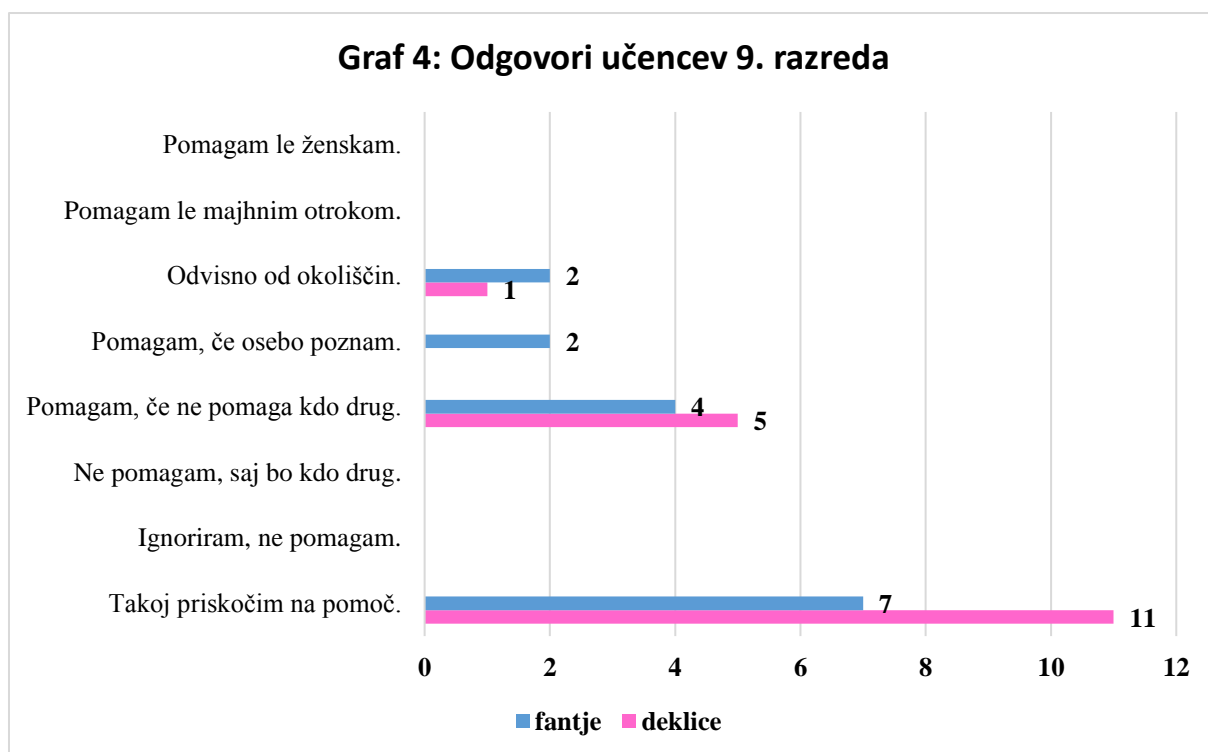

Tabela 6: Pregledni prikaz števila odgovorov po razredih

ODG.	6. razred		7. razred		8. razred		9. razred		SKUPAJ
	dekllice	fantje	dekllice	fantje	dekllice	fantje	dekllice	fantje	
a	21	15	12	8	11	10	11	7	95
b									
c				1					1
d	2		2	4	1	3	5	4	21
e		1	3	1				2	7
f	1		2	1	1	1	1	2	9
g									
h									

Iz grafov 1-4 in tabele 6 lahko razberemo, da večina anketiranih učencev, to je 71,4 %, zase meni, da bi v situaciji, ko bi se nekdo znašel v stiski (razsuta vrečka), takoj ponudili pomoč. 15,8 % anketirancev je povedalo, da bi pomagali le v primeru, ko na pomoč ne bi priskočil nihče drug. Učenci niso izbirali odgovorov, da bi ignorirali situacijo ali da bi pomagali le majhnim otrokom, dekletom in ženskam.

Vidimo lahko, da je 90 % šestošolcev zase prepričanih da bi takoj ponudili pomoč, v višjih razredih pa so rezultati veliko bolj razpršeni. Najbolj samokritični so sedmošolci in devetošolci, predvsem fantje, ki so skoraj v enakem številu kot odgovor za takojšnjo pomoč izbirali še posamezne druge možnosti.

V naslednjem vprašanju me je zanimalo mnenje in pojasnilo učencev, ali menijo, da je potrebno, da si ljudje med seboj pomagamo. Vsi anketiranci (133) so mnenja, da je to potrebno, njihove odgovore, zakaj, pa prikazujejo spodnje tabele.

Tabela 7: Argumenti šestošolcev, zakaj je medsebojna pomoč pomembna

Argument	Število sorodnih odgovorov
Spodobi se pomagati.	5
S pomočjo je vse lažje.	5
Če pomagaš, drugi nekoč pomagajo tebi.	4
Pomoč je potrebna pri ljudeh, ki česa ne zmorejo sami.	3
Potrebno je pomagati.	3
Imaš samozadovoljstvo in srečo.	2
Svet je tako lepši.	2
Pomagati je vljudno.	2
Pomagati je prijazno.	2
Pomoč nam prinese nove prijatelje.	1
S pomočjo razveseliš druge.	1
S pomočjo lahko spremeniš kulturo in bonton drugih.	1
Pomoč spodbuja zaupanje.	1
Skupaj dosežemo več.	1
Pomoč prispeva k boljšemu medsebojnemu razumevanju.	1
Ker nismo popolni.	1

Iz tabele 7 je razvidno, da največ šestošolcev pomen medsebojne pomoči vidi predvsem v tem, da se spodobi pomagati, da je s pomočjo vse lažje in da se ti pomoč povrne.

Tabela 8: Argumenti sedmošolcev, zakaj je medsebojna pomoč pomembna

Argument	Število sorodnih odgovorov
Če pomagaš, drugi nekoč pomagajo tebi.	8
Pomagati je prijazno.	4
S pomočjo je vse lažje.	4
S pomočjo navezujemo stike.	4
Potrebno je pomagati.	3
S pomočjo razveseliš druge.	1
Prav je tako.	1
Pomoč nam prinese nove prijatelje.	1
Imaš samozadovoljstvo in srečo.	1
Držati moramo skupaj.	1
Drugače ne bomo preživel.	1
S pomočjo gre vse hitreje od rok.	1

Tabela 8 prikazuje, da so sedmošolci podobnega mnenja kot šestošolci, dodajajo pa še predvsem to, da je pomagati prijazno in da s pomočjo navezujemo stike.

Tabela 9: Argumenti osmošolcev, zakaj je medsebojna pomoč pomembna

Argument	Število sorodnih odgovorov
Če pomagaš, drugi nekoč pomagajo tebi.	4
Potrebno je pomagati.	4
S pomočjo navezujemo stike.	4
Skupaj dosežemo več.	3
Z medsebojno pomočjo je svet lepši.	3
Pomagati je prijazno.	1
S pomočjo izkazujemo spoštovanje.	1
S pomočjo razveseliš druge.	1
Pomoč je etično vedenje.	1
S pomočjo je vse lažje.	1
Držati moramo skupaj.	1

Iz tabele 9 lahko razberemo, da tudi največ osmošolcev verjame, da je pomoč sočloveku potrebna, da se nam povrne in da preko nje navezujemo stike. Dodajajo tudi, da je s pomočjo svet lepši in da z njo dosežemo več.

Tabela 10: Argumenti devetošolcev, zakaj je medsebojna pomoč pomembna

Argument	Število sorodnih odgovorov
Če pomagaš, drugi nekoč pomagajo tebi.	6
Z medsebojno pomočjo je svet lepši.	4
S pomočjo razveseliš druge.	4
Pomagati je prijazno.	3
Potrebno je pomagati.	3
Skupaj dosežemo več.	3
S pomočjo navezujemo stike.	3

Kot je razvidno iz tabele 10, so devetošolci dajali enotnejše odgovore. Tudi oni menijo, da se pomoč povrne in da je z njo svet lepši, dodajajo pa, da lahko s pomočjo razveseliš druge. Po trije devetošolci argumentirajo, da je pomoč prijazno in potrebno dejanje, da s pomočjo dosežemo več ter da preko pomoči navezujemo stike. Slednje ugotavljajo tudi mlajši učenci.

Vsi odgovori sicer niso bili smiselni, prav tako vsi anketiranci niso odgovorili na to vprašanje, zato je število odgovorov manjše od števila anketirancev.

Strnemo lahko, da učenci predmetne stopnje naše šole potrebo po medsebojni pomoči vidijo predvsem v tem, da je pomoč moralno dobro dejanje, ki se povrne in združuje ljudi ter jim olajša in pospeši določene naloge. Cherryjeva (2018) prav te motive za pomoč razlaga z vidika evolucije, saj naj bi imeli ljudje, ki so razumeli predvsem to, da se pomoč povrne, več možnosti za preživetje in razmnoževanje.

8 RAZPRAVA

V prvi hipotezi sem predvidevala, da bodo v eksperimentih deklice prejele več pomoči kot fantje. Ženske pregovorno veljajo za nežnejši, včasih celo za šibkejši spol, prav tako je pomoč ženskam družbeno zaželeno vedenje, zato sem predpostavila, da bodo učenci prej pomagali deklicam, hkrati se mi zdijo deklice dostopnejše za vzpostavitev odnosa. To hipotezo lahko potrdim le delno, saj je v eksperimentih velika deklica dejansko prejela več pomoči, a le v izjemno majhnem številu primerov (2 od 12) in le enkrat več kot majhen deček.

V drugi hipotezi sem intuitivno predvidevala, da bodo ne glede na število prisotnih največ pomoči deležne mlajše deklice, prav tako strokovna literatura pravi, da ljudje hitreje pomagamo otrokom. V eksperimentih, opravljenih na hodnikih naše šole, mi te hipoteze ni uspelo potrditi, saj majhne deklice v nobenem primeru niso prejele pomoči prisotnih učencev.

Tretjo hipotezo, ki pravi, da bodo učenci ne glede na spol prejeli več pomoči, kadar bo prisoten le en opazovalec, lahko potrdim, saj so bili v vseh 3 primerih od 24 prisotni le posamezniki. Zavedam se, da iz tako majhnega števila ne morem oblikovati sklepov za večjo skupino otrok, toda smernice razpršitve odgovornosti so se zagotovo potrdile tudi na naši šoli.

Tudi četrto hipotezo, da bodo deklice v primerjavi s fanti pogosteje pripravljene pomagati, lahko potrdim le delno, saj sta v dveh od treh primerov na pomoč dejansko priskočili deklici, a se mi zdi to število premajhno, da bi lahko z gotovostjo sklepala na vpliv spola pri odločanju za pomoč. Ženskam se sicer pogosteje pripisujejo lastnosti, kot so empatičnost, pripravljenost pomagati, dobrodelnost, zaščitništvo idr.

Nedvomno pa lahko potrdim peto hipotezo, da bodo med samoocenami učencev in ugotovitvami eksperimentov zelo velike razlike. Hipotezo sem postavila na podlagi razmišljanja o socialno zaželenih odgovorih v anketnih vprašalnikih in o tem, da smo ljudje nagnjeni k prikazovanju sebe v dobri luči pred drugimi in samimi seboj. Vsak rad zase verjame, da je pripravljen priskočiti na pomoč, toda v teoriji in praksi se takšno razmišljanje pogosto izkaže kot napačno. Pri oblikovanju raziskovalne naloge sem ugotovila, da ljudje – preden so pripravljene pomagati – (nezavedno) tehtajo številne dejavnike in da je dejanska pomoč odvisna od mnogih okoliščin. Večina anketiranih učencev, to je 71,4 %, zase meni, da bi v situaciji, ko bi se nekdo znašel v stiski (razsuta vrečka), takoj ponudili pomoč, toda isti učenci so v 24 primerih razsutih knjig ali peresnice dejansko pomagali le trikrat. Vsi trije učenci, ki so ponudili pomoč pri pobiranju, so povedali, da je pomoč sočloveku njihov običajni način reagiranja.

9 SKLEP

Ljudje smo socialna bitja. V svojem vsakdanjem življenju smo pogosto odvisni eden od drugega, in sicer tudi od medsebojne pomoči. Očitno je, da pomoč ni tako samoumevna, kot se včasih zdi. Odvisna je od številnih zunanjih in notranjih okoliščin. Prej pomagamo, ko smo dobro razpoloženi, siti in zdravi, pomagamo, ko imamo čas in presodimo, da smo sposobni pomagati. Raje pomagamo otrokom kot odraslim in s pomočjo manj oklevamo v ekstremnih situacijah. Prej pomagamo, kadar smo edina priča dogodka, še raje pa, če nas kdo osebno prosi za pomoč ali v stiski z nami vzpostavi očesni kontakt. Ljudje s pomočjo ne želimo tvegati denarja, ugleda, zdravja ali življenja. Včasih pomagamo, da se bolje počutimo, si dvignemo samozavest ali ugled ter zmanjšamo krivdo ali ker verjamemo, da bo naša dobrota poplačana. In še bi lahko naštevali.

Motivi za pomoč drugim so raznovrstni. Laično bolj cenimo altruizem kot preračunljivost, da bi nekomu pomagali zgolj zato, da bi on nam ali da bi prejeli nagrado. Kakorkoli že, nekomu, ki se znajde v stiski, je motiv za pomoč nepomemben. Zanj je odločilna pomoč kot taka. Nekomu, ki se utaplja, ni mar, ali tisti, ki ga je prišel rešit, verjame, da pomoč odklepa vrata v srečno posmrtno življenje ali da se pomoč povrne ali da bo prejel nagrado predsednika države ali – ničesar. V tistem hipu potrebuje le pomoč. In na to želim opozoriti s svojo raziskovalno nalogo. Bolj kot motiv zanjo, je pomembna pomoč sama.

V svoji raziskovalni nalogi preučujem predvsem situacije, v katerih je prisotnih več ljudi. Socialnopsihološka zakonitost, ki deluje v skupini, ko nekdo potrebuje pomoč, se imenuje razpršitev odgovornosti. Posamezniki se individualno ne čutijo odgovorni priskočiti na pomoč, saj se odgovornost razprši na vse prisotne. Tako se pogosto zgodi, da lahko v skupini ljudi pričakujemo manj pomoči, kot je lahko pričakujemo ob prisotnosti posameznikov. Po seriji eksperimentov, opravljenih na hodnikih naše šole, se je izkazalo prav to. Še več, učenci smo prejeli zelo malo pomoči tudi v primerih, ko je bila prisotna le po ena oseba. Nadgradnjo svojih eksperimentov vidim v spremembi okolja (npr. nakupovalni center, ulica), oseb, ki navidezno potrebujejo pomoč (npr. temnopolti otroci, odrasli) in spremembi težave (npr. oseba pade) – možnih je še veliko variacij.

Nikoli nisem razmišljala o tem, od kako raznovrstnih dejavnikov je odvisno, ali bomo v neki situaciji prejeli pomoč ali ne. Raziskovalna naloga mi je odgovorila, zakaj je v množici možnost za pomoč manjša. Ali kot pregovorno rečemo – pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal.

10 UPORABLJENA LITERATURA

Babšek, B. (2009). *Osnove psihologije. Skrivnosti sveta v nas*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Cherry, K. (2018). *The basics of prosocial behavior*. Pridobljeno 17. 10. 2019 s svetovnega spleta: <https://www.verywellmind.com/what-is-prosocial-behavior-2795479>.

Cherry, K. (2019 a). *How psychology explains the bystander effect*. Pridobljeno 17. 10. 2019 s svetovnega spleta: <https://www.verywellmind.com/the-bystander-effect-2795899>.

Cherry, K. (2019 b). *The diffusion of responsibility concept in psychology*. Pridobljeno 17. 10. 2019 s svetovnega spleta: <https://www.verywellmind.com/what-is-diffusion-of-responsibility-2795095>.

Goleman, D. (2010). *Socialna inteligenca. Nova veda o odnosih med ljudmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Hill, G. (2001). *Psihologija. Shematski pregledi*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Kompare, A. in sodelavci (2001). *Psihologija. Spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

Musek, J. (1994). *Psihologija. Človek in družbeno okolje*. Ljubljana: Educy.

Musek, J. in Pečjak, V. (1996). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.

Nastran Ule, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2009). *Socialna psihologija. Analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.